

ŠTEFAN CVAJG

NESTRPLJIVO
SRCE

Prevela s nemačkog
Kaćuša Maletin Avakumović

■ Laguna ■

Naslov originala

Stefan Zweig

UNGEDULD DES HERZENS

Translation copyright © za srpsko izdanje 2024, LAGUNA

Izdavačka kuća LAGUNA DOO BEOGRAD iz Beograda, Ulica kralja Petra 45/VI, poziva nosioca odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige *Nestrpljivo srce* autora Štefana Cvajga da se putem imejla redakcija@laguna.rs jave našoj izdavačkoj kući, u cilju dogovora u vezi sa regulisanjem svih autorskih prava i obaveza.

Postoje dve vrste samilosti.

Jedna, malodušna i sentimentalna – u stvari samo nestrpljenje da se srce što brže oslobodi mučne tronutosti tuđom nesrećom – uopšte i nije saosećanje već nagonско otklanjanje tuđe patnje od svoje duše. A ona druga, koja i jedino vredi, nije sentimentalna ali je delotvorna, ima jasan cilj i prati je odlučnost da strpljivo i sapatnički izdržimo sve što je moguće, pa i više od toga.

AUTOROVA NAPOMENA

Čitaocu može biti potrebno kratko objašnjenje. Austrougarska vojska je činila jedinstveno, homogeno telo u carstvu sastavljenom od veoma velikog broja nacija i rasa. Za razliku od svog engleskog, francuskog, pa čak i nemačkog kolege, austrougarski oficir nije smeo da nosi civilnu odeću kada nije na dužnosti, a vojna pravila su propisivala da u privatnom životu uvek postupa u skladu sa svojim položajem, odnosno u skladu s posebnim bontonom i kodeksom časti austrougarskog vojnog staleža. Među sobom, oficiri istog čina, čak i oni koji se lično nisu poznavali, nikada nisu persirali jedni drugima, već su se obraćali jedni drugima sa „ti“, čime je bilo naglašeno bratstvo među njima ali i jaz koji ih je odvajao od civila. Glavni kriterijum za ponašanje oficira nije uvek bio opšti moralni društveni kodeks, već posebni moralni kodeks vojnog staleža, što je često dovodilo do psiholoških sukoba, od kojih jedan igra važnu ulogu u ovoj knjizi.

Štefan Cvajg

Ko ima, tome se i daje – tu izreku iz Knjige mudrosti može svaki književnik mirne duše potvrditi u ovom smislu: ko je mnogo pripovedao, tome i pričaju. Nema veće zablude od uobičajenog shvatanja da u književniku neprekidno radi mašta, da on iz svog nepresušnog izvora stalno crpe prigode i događaje. On, međutim, umesto da izmišlja, treba samo da pusti da do njega dopru ličnosti i slučajevi koji ga, ukoliko je sačuvao sposobnost posmatranja i osluškivanja, neprestano i traže za svog pripovedača; ko se često okušao u tumačenju ljudske sudbe, tome mnogi saopštavaju svoj udes.

I ovaj slučaj mi je sasvim neočekivano saopšten, skoro u celosti kako ga ovde iznosim. Jedne večeri, za vreme moga poslednjeg boravka u Beču, izmoren raznim poslovima, svratio sam u jedan restoran u predgrađu, verujući da je odavno izašao iz mode te da je slabo posećen. Ali tek što sam ušao, naljutih se zbog svoje zablude. Odmah se od prvog stola digao jedan moj poznanik, sa izrazom iskrene radosti, na koju mu ja, dakako, nisam uzvratio s jednakim oduševljenjem, i pozvao me za svoj sto. Bilo bi neistina tvrditi da je taj predusretljiviji gospodin bio nezgodan ili neprijatan; jedino što je pripadao

onoj vrsti usiljeno društvenih koji poznanstva skupljaju isto tako marljivo kao deca poštanske marke i zato se naročito ponose svakim primerkom iz svoje zbirke. Sav smisao života ovog dobroćudnog osobenjaka, koji je po sporednom zanimanju vanredno spreman i sposoban arhivar, bio je ograničen na skromno uživanje da pri pomenu svakog imena u novinama može sujetno dodati, kao nešto sasvim prirodno: „Moj dobar prijatelj“, ili „Ah, baš sam ga juče sreo“, ili „Moj prijatelj A. mi je rekao, a moj prijatelj B. bio je mišljenja“, i tako nepokolebljivo do kraja azbuke. Srdačno je tapšao na premijerama svojih prijatelja, a idućeg jutra svaku glumicu zvao telefonom i čestitao joj, nije zaboravljao nijedan rođendan, prećutkivao je neprijatne beleške u novinama, a pohvalne slao uz srdačne izraze. Ne beše to, dakle, loš čovek. Bio je valjan i predusretljiv, osećao se srećno čim bi ga ko zamolio za neku uslugu, a naročito ako bi svoju zbirku znamenitih poznanstava obogatio novim primerkom.

Ali nema potrebe da poblize opisujemo prijatelja „Adabaja“. Tom prijatnom rugalicom u Beču se obično obuhvata ta vrsta bezazlenih parazita u šarolikoj grupi snobova, a svako ih poznaje i zna da se bez grubosti ne može odbraniti od njihove dirljive bezazlenosti. Reznirano sedoh za njegov sto. Četvrt časa mi je brbljao, kada u lokal uđe jedan gospodin visoka rasta, upadljiv zbog svežeg mladolikog lica i markantnih sedih na slepoočnicama, a uspravno držanje odmah ga je odalo da je bivši vojnik. Moj sused se trgao uvis revnosno ga pozdravljajući, ali onaj gospodin je na taj nalet odgovorio više ravnodušno nego učtivo. Novi gost nije stigao ni da saopšti porudžbinu doletelom kelneru, a moj prijatelj Adabaj već se k meni nagnuo i šapatom upitao: „Znate li ko je to?“ Znajući već odavno da se on ponosio time da svaki iole zanimljiv primerak svoje zbirke hvali i veliča, a i bojeći se predugog objašnjavanja, sasvim ravnodušno sam mu odgovorio samo „ne“ nastavljajući da sečem svoju saher tortu. Ali ta moja nemarnost samo je još više uzbudila

tog svodnika imena, pa obazrivo stavi ruku pred lice i tiho mi šapnu: „Pa to je Hofmiler iz Generalne intendanture – znate, onaj što je u ratu odlikovan Ordenom Marije Terezije.“ Pošto je izgledalo da me ta činjenica ne uzbuđuje u očekivanoj meri, on je, zanesen kao da čita iz patriotske čitanke, razvezao da mi izlaže kakva je sve slavna dela taj konjički kapetan Hofmiler počinio u ratu, najpre u konjici, zatim pri onom izviđačkom naletu preko Pijave, pri čemu je sam oborio tri aviona, i najzad u mitraljeskoj četi s kojom je zauzeo jedan položaj na frontu i držao ga tri dana. Ispričao je sve to s mnogim pojedinostima (preko kojih prelazim), i pritom se grdno iščuđavao kako to da nisam ništa čuo o tome sjajnom čoveku koga je car Karlo lično odlikovao najredim ordenom austrijske vojske.

I nehotice sam se poveo da pogledam ka drugom stolu, da bih s daljine od dva metra video jednog istorijskim žigom obeleženog junaka. Ali naiđoh na oštar, ljutit pogled, koji kao da je hteo reći: „Šta li ti je ta budala blebetala o meni? Nemaš rašta da bleneš u mene!“ Odmah je, s neskriveno neljubaznim pokretom, pomerio stolicu u stranu i odlučno nam okrenuo leđa. Donekle posramljen, skrenuo sam pogled, i posle toga sam nastojao da se ni o stolnjak na onom stolu ne očešem radoznalošću. Uskoro zatim oprostio sam se od moga dobrog brbljivca, ali već pri izlasku primetih da se odmah prebacio do svog junaka, verovatno da bi njega o meni isto tako podrobno izvestio kao i mene o njemu.

To je bilo sve – jedan pogled tamo i drugi amo. Zacelo bih i zaboravio taj letimični susret, ali slučaj je hteo da sam se već sledećeg dana u jednom malom društvu sreo s tim odbojnim gospodinom, koji je sada, u večernjem smokingu, bio još upadljiviji i elegantniji no juče u više sportskom odelu. Obojica smo s mukom skrivali smešak, onaj značajni osmeh između dva čoveka koji u većoj skupini brižljivo čuvaju zajedničku tajnu. Poznao me je, kao i ja njega, i verovatno nas je obojicu jednako dražio i zabavljao neuspeli jučerašnji *svodnik*. Isprva smo

izbegavali da stupimo u razgovor, ali to je bilo nemoguće već i zbog toga što je oko nas već u jeku bila uzbudljiva diskusija.

Predmet te diskusije nagovestiću kad kažem da se vodila godine 1938. Kasniji hroničari našeg doba utvrdiće da su 1938. godine skoro u svim razgovorima u svakoj zemlji naše zbunjene Evrope preovlađivala nagađanja o verovatnoći ili neverovatnoći novog svetskog rata. Neminovno je ta tema opčinjavala svaki skup, i čoveku se ponekad činilo da ne rasteruju ljudi svoj strah pretpostavkama i nadama, nego da sama atmosfera, uzbuđenim i tajanstvenim naponima presićena, traži olakšanje u treperenju reči.

Razgovor je započeo domaćin, pravobranilac po zanimanju a dogmatičar po karakteru. Dokazivao je uobičajenim argumentima uobičajenu besmislicu da mladi naraštaji znaju za rat i da u novi ne bi upali tako nespremni kao u poslednji. Već u toku mobilizacije puške bi se okrenule na pogrešnu stranu. Naročito stari borci, kao što je on, nisu zaboravili šta ih čeka. Ljutila me je njegova razmetljiva sigurnost s kojom je mogućnost rata odbacivao isto tako olako kao kažiprstom pepeo sa svoje cigarete, i to u vreme kada deset, pa i sto hiljada fabrika proizvodi eksplozive i otrovne gasove. Ne treba misliti da stvari uvek stoje onako kao što to čovek želi, odlučno sam odgovorio. Nisu spavala ni nadležstva ni vojne organizacije koji diriguju ratnim aparatom. Dok smo se mi zanosili utopijama, oni su vreme mira obilno iskoristili da mase unapred savršeno organizuju i spreme za borbu. Već sada, usred mira, servilnost je usled usavršene moderne propagande neverovatno porasla; i treba biti načisto s tim da od onog časa kad se sa radija začuje proglas o mobilizaciji, otpora neće biti niotkuda. Poput zrnca prašine, čoveka danas uopšte ne odlikuje volja.

Razumljivo je da su svi bili protiv mene, jer čovekov nagon za samoobmanom, prema već potvrđenom iskustvu, navodi ga da prenebregne jasne opasnosti tako što ih proglasi za ništavne, a moje odvrćanje od jeftinog optimizma naročito

je neprijatno delovalo pri pogledu na već postavljenu sjajnu večeru u susednoj sobi. Neočekivano mi se pridružio kao sekundant vitez Ordena Marije Terezije, baš on koga sam, sledeći instinkt, pogrešno smatrao za protivnika. Da, čista je besmislica, izjavi on žučno, i danas još računati s pristankom ili otporom ljudskog materijala, jer mehanizmu je dodeljena odlučna uloga u budućem ratu, a čovek je sveden samo na neku vrstu njegovog sastavnog dela. Već u poslednjem ratu nije na frontu naišao na mnoge koji bi rat jasno odobravali ili osuđivali. Većinu je zahvatio vetar kao oblak prašine, i naprosto se zatekoše u velikom vrtlogu, a svaki pojedinac je preturan kao grašak u džaku. Uopšte, možda je čak više ljudi bežalo u rat nego iz njega.

Slušao sam ga iznenađeno, a pre svega zainteresovan žestinom s kojom je dalje govorio. „Nemojmo se obmanjivati. Ako bi se danas u nekoj državi za jedan sasvim egzotičan rat, za rat u Polineziji ili u kakvom kutu Afrike, postavio doboš da vrbuje vojnike, hiljade i stotine hiljada bi se javile i ne znajući tačno zašto, možda jedino iz želje da pobegnu sami od sebe ili od nesnosnih okolnosti. A što se tiče stvarnog otpora ratu, ne bih se usudio da mu dam ocenu veću od nule. Otpor pojedinca protiv organizacije uvek zahteva znatno veću hrabrost nego što je prepuštanje, zahteva ličnu hrabrost, a to je vrsta hrabrosti koja izumire u ovo vreme sve razvijenije organizacije i mehanizacije. U ratu sam sretao skoro isključivo pojavu masovne hrabrosti u stroju. Ako li se taj pojam pažljivije razmotri, ukazuju se čudne komponente: mnogo sujete, mnogo lakomislenosti, čak i dosade, ali pre svega mnogo straha – da, straha od zaostajanja, straha od poruge, straha od samostalnog odlučivanja, a iznad svega straha da se čovek suprotstavi masovnom stavu ostalih. Poznao sam većinu onih koji su na bojištu važili kao najhrabriji, a posle sam ih u građanstvu upoznao kao vrlo sumnjive junake. „Molim“, reče ljubazno se obraćajući naprćenom domaćinu, „ja ni sebe ne izuzimam.“

Dopalo mi se kako govori i hteo sam da mu priđem, ali uto domaćica pozva na večeru, a mesta su nam bila udaljena te nismo mogli razgovarati. Tek pri opštem odlasku susreli smo se u garderobi.

„Rekao bih“, nasmešio mi se, „da nas je naš zajednički pokrovitelj posredno već predstavio.“

I ja se nasmeših: „I to temeljno.“

„Verovatno je propisno preterao veličajući me kao nekog Ahila, i obilno se hvalisao mojim ordenom?“

„Tako otprilike.“

„Da, žestoko se ponosi njime – kao i vašim knjigama.“

„Čudan svetac! Ali ima i gorih. Inače – ako vam odgovara, možemo donekle zajedno.“

Krenusmo. Najednom mi se obrati:

„Verujte mi, zaista nije fraza kad tvrdim da godinama nisam ni zbog čega toliko patio kao zbog ovog, za moj ukus suviše upadljivog, Ordena Marije Terezije. Odnosno, da budem iskren, u prvi mah, kad su mi ga na bojištu prikačili, bio sam jako uzbuđen. Najzad, vaspitan sam za vojnika, a u kadetskoj školi slušao sam o tom ordenu kao o nekoj legendi, o tome jedinstvenom ordenu koji u svakom ratu možda padne s neba. Dabogme, za mladića od dvadeset osam godina to znači mnogo. Najednom se nađete pred celim frontom, svi se zadive kad vam na grudima nešto zasija kao malo sunce, a car, nepristupačno veličanstvo, stegne vam ruku čestitajući vam. Ali vidite: to odlikovanje imalo je smisao i vrednost samo u našem vojničkom svetu, a kad se rat završio, izgledalo mi je smešno da se još celog života šetam kao obeležen junak, i to samo zato što sam jednom dvadeset minuta zaista hrabro delao – verovatno ništa hrabrije no deset hiljada drugih, samo što sam imao tu sreću da me primete i još čudniju da se živ vratim. Već posle godinu dana, pošto su na svakom koraku blenuli u mali komadić metala da bi zatim sa strahopoštovanjem podigli pogled na mene, dojadilo mi je da prolazim kao pokretni spomenik, i

srđža zbog te večite upadljivosti bila je jedan od odlučujućih razloga što sam po svršetku rata tako brzo prešao u civile.“

Išao je nešto žustrije.

„Jedan od razloga, rekoh, ali glavni razlog bio je privatne prirode, i on će vam biti možda još razumljiviji. Glavni razlog je bio što sam duboko posumnjao čak i u svoje pravo na taj orden, a svakako u svoje junaštvo. Znao sam ja bolje no nepoznate bene da iza tog ordena stoji neko koji je bio sve pre no junak, štaviše izrazit nejunak – jedan od onih koji su u rat besomučno uleteli samo zato što su hteli da se spasu iz sopstvene očajne situacije, dakle više begunci od lične odgovornosti no junaci iz osećanja dužnosti. Ne znam kako je to kod vas pisaca, ali meni život s nimbusom i svetačkim oreolom izgleda neprirodno i nepodnošljivo, i osetio sam znatno olakšanje kad više nisam morao da pronosim svoju junačku biografiju na uniformi. Još i sad se ljutim kad neko iskopa moju staru slavu. Priznajem vam da je juče malo falilo da priđem vašem stolu, pa onom brbljivcu podviknem neka se hvališe nekim drugim, a ne baš mnome. Celo več pekao me je vaš udivljen pogled, i želeo sam da demantujem stav onog brbljivca, najradije tako što bih vas prisilio da čujete kakvim sam krivudavim putevima došao do tog mog junaštva. Bio je to zaista čudan događaj, i on bi mogao jasno dokazati da smelost često nije ništa drugo do obrnuta slabost. Uostalom, ne bih se ustručavao da vam i sada to iskreno ispričam. Ono što u čoveku leži unazad četvrt veka ne odnosi se više na njega već odavno na nekog drugog. Da li biste imali vremena? Neće vam biti dosadno?“

Razume se da sam imao vremena, i dugo smo još hodali već pustim ulicama, a i sledećih dana mnogo smo bili zajedno. U njegovom saopštenju samo sam ponešto izmenio, možda stavio ulane mesto husara, i garnizone malo pomerio na geografskoj karti da bi se prikriji, a sva prava imena brižljivo uklonio. Ali nisam ništa bitno dodao, i sada ne počinjem ja da pričam već moj pripovedač.

* * *

Sve je počelo jednom nespretnošću, sasvim nedužnom glu-pošću, jednim gafom, kako bi Francuzi rekli. Zatim je došao pokušaj da popravim svoju budalaštinu; ali ako se suviše žustro opravljja jedan točak u mehanizmu sata, obično se pokvari ceo mehanizam. Još i danas, posle tolikih godina, ne mogu da razgraničim gde se završila moja puka nespretnost a gde je počela moja stvarna krivica. Verovatno neću nikada ni saznati.

Tada sam imao dvadeset pet godina i bio aktivni potporučnik u jednom ulanskom* puku. Ne mogu tvrditi da sam ikada osećao naročitu sklonost ili unutrašnju potrebu prema oficirskom pozivu. Ali u staroaustrijskoj činovničkoj porodici, kad su dve devojčice i četiri većito gladna dečka sedeli oko mršave trpeze, nisu mnogo pitali za njihovu sklonost, već zarana su ih gurnuli u kazan kakvog poziva da dugo ne preopterećuju domaćinstvo. Moga brata Ulriha, koji je još u osnovnoj školi mnogim učenjem pokvario vid, strpali su u teološki seminar, a mene su, zbog mojih čvrstih kostiju, uputili u vojnu školu; posle toga se točak života mehanički dalje obrće, više ga ne treba podmazivati. Država se brine za sve. U roku od nekoliko godina ona besplatno skroji, po propisanoj erarskoj** mustri, od nedoraslog bledog derana zastavnika s nausnicama, i onda ga isporuči armiji na upotrebu. Jednoga dana, na carev rođendan, s nepunih osamnaest godina, bio sam iskrojen, a uskoro zatim je i prva zvezda zasjala na okovratniku. Time je dostignuta prva etapa, i posle toga se tok unapređivanja mehanički odvija sve do penzije i gihta. Nije bila moja želja ni da služim baš u konjici, tom, nažalost, skupom rodu vojske; to je bila bubica moje tetke Dezi, koja se drugi put udala za starijeg brata moga oca, kada je on iz Ministarstva finansija prešao na

---

* Ulani su vrsta lake konjice naoružane kopljem. (Prim. ur.)

** Erar je državna blagajna, državna imovina. (Prim. ur.)

ugledniji položaj predsednika jedne banke. Snob a i bogata, nije htela trpeti da iko od rodbine, ako se takođe zove Hofmiller, „bruka“ porodicu služeći u pešadiji; i pošto je sebi dopustila da je ta mušica staje mesečno sto kruna dodatka, morao sam da svakom prilikom pred njom glumim najdublju blagodarnost. A da li meni odgovara da služim u konjici ili uopšte u vojsci, o tome niko nije razmišljao, a ja još najmanje. Popevši se u sedlo, dobro sam se osećao, i nisam gledao daleko preko glave svoga konja.

Novembra 1913. mora da je neka naredba skliznula iz jedne kancelarije u drugu, jer *zvrr* – i naš eskadron bi neočekivano premešten iz Jaroslava u neki mali garnizon na mađarskoj granici. Svejedno je da li ću varošicu nazvati pravim imenom, jer ni dva vojnička dugmeta na istoj uniformi ne mogu biti sličnija no jedan austrijski provincijski garnizon s drugim. U svakom ista erarska postrojenja: kasarna, jahalište, vežbalište; oficirska kasina, i uz to tri hotela, dve kafane, jedna poslastičarnica, gospodska krčma, bedan varijete sa izrganim subretama koje se u sporednom zanimanju vrlo rado raspodeljuju među oficire i đačke obveznike. Svugde je vojna služba značila istu praznu poslovnu jednolikost, na časove raspoređenu prema čelično krutom, stotine godina starom pravilniku. A ni slobodno vreme nije bilo mnogo obilnije promenama. U oficirskoj menaži ista lica, isti razgovori, u kafani ista igra kartama, isti bilijar. Katkad se čovek začudi da se Gospodu Bogu prohtelo da bar drukčije nebo i drukčiji predeo smesti oko onih osam stotina krovova takve varošice.

Ipak je moj novi garnizon imao jednu prednost prema ranijem u Galiciji: brzi vozovi zaustavljali su se na njegovoj stanici i ležao je blizu Beča, a ne baš daleko ni od Budimpešte. Ko je imao novaca – a u konjici služe redovno razne bogate delije, pa i đaci obveznici, delom izdanci visokog plemstva a delom sinovi fabrikanta – taj je mogao, ako blagovremeno kidne, vozom u pet časova da ode u Beč, a noćnim u pola tri da se

vрати; imao je dakle dovoljno vremena da ode u pozorište, da prošvrlja po Ringu, da izigrava kavaljera i potraži prigodnu avanturu; nekolicina najsrećnijih imali su tamo čak i stalan stan ili svratište. Nažalost, takvi osvežavajući izleti prevazilazili su moj mesečni budžet. Ostala mi je za razonodu jedino kafana ili poslastičarnica, i tamo sam se, pošto mi je kartanje bilo suviše skupo, zanimao bilijarom ili igrao još jeftiniji šah.

Tako sam i ovoga puta, jednog popodneva, negde sredinom maja 1914, u poslastičarnici sedeo s jednim prigodnim partnerom, apotekarom kod *Zlatnog anđela* i ujedno zamenikom predsednika opštine našeg garnizonskog gradića. Bili smo već odavno završili naše redovne tri partije, i časkali smo jedino iz lenjosti da se dignemo – a i kuda bi u ovom dosadnom gnezdru? – ali razgovor je već sanjivo jenjavao kao dogorela cigareta. Odjednom se otvoriše vrata, i jedna lepršava zvonasta suknja ulete s pramenom vazduha i lepim devojčecom; smeđe bade-maste oči, tamna put, divna haljina, nimalo provincijska, a vrh svega novo lice u ovoj bednoj jednolikosti. Nažalost, bajna vila ni pogledom da udostoji nas koji smo je s divljenjem gledali; oštro i rasno, sportski sigurnim korakom, probi se između devet malih mramornih stolova pravo ka tezgi, i smesta poruči čitavo tuce kolača, torti i likera. Odmah mi je palo u oči kako se gospodin poslastičar preponizno klanja pred njom – nikada nisam video stražnji šav njegovog žaketa tako oštro zategnut. Čak i njegova žena, prostački razbludna provincijska Venera, koja je inače vrlo nemarno primala udvaranje svih oficira jer često do kraja meseca duguju za razne sitnice, diže se sa svog sedišta za kasom i skoro istopi od medene predusretljivosti. Dok gospodin poslastičar unosi porudžbinu u knjigu mušterija, lepo devojče nemarno gricka praline i pomalo vodi konverzaciju s gospođom Grosmajer; ali za nas, koji možda nepristojno neumorno dižemo vratove, ne preostaje ni tren oka. Razume se da mlada dama ni najmanjim paketićem ne opterećuje lepu ruku; sve će joj biti sigurno dostavljeno, kao što je gospođa

Grosmajer najponiznije uverava. I ona i ne misli da, kao mi obični smrtnici, u gotovu plati na čeličnoj automatskoj kasi. Odmah je svima jasno: vanredno fina, otmena mušterija! Kako se po završenoj porudžbini okrenula da pođe, gospodin Grosmajer hitro skoči da joj otvori vrata. I moj gospodin apotekar diže se i duboko pokloni kad ona minu pored nas. Ona mu zahvali dostojanstvenom ljupkošću. Sto mu gromova, kakve kadifene oči, kao u srne! I jedva dočekah da devojče, pretrpano komplimentima, napusti radnju, pa da sa žudnom radoznalošću zapitam svoga partnera o toj štuci među šaranima.

„Zar je ne znate? Pa to je nećaka gospodina Kekešfalve“, tako ću ga zvati mada mu ime drukčije glasi. „A Kekešfalvu tek znate?“

Kekešfalva – kao novčanicu od hiljadu kruna dobaci mi to ime i gleda me kao da sasvim prirodno očekuje ponizni odjek: „O, da! Dakako!“ Ali ja, nedavno premešten potporučnik, tek pre nekoliko meseci banuo u novi garnizon, nemam ni pojma o tom tajanstvenom bogu i učtivo molim za dalje objašnjenje, koje mi je gospodin apotekar i dao s pravim zadovoljstvom provincijskog ponosa – razume se, mnogo opširnije i brbljivije no što ja ovde ponavljam.

Kekešfalva je, objašnjava on, najbogatiji čovek u celom kraju. Ukratko: njemu sve pripada, ne samo dvorac Kekešfalva. „Pa morate ga znati, vidi se sa vežbališta, levo od drumu, onaj žuti dvorac s ravnom kulom i velikim starim parkom“, već i velika šecerana na putu za R., i pilana u Bruku, a i ergela u M.; sve to pripada njemu, a uz to i šest-sedam kuća u Budimpešti i Beču. „Da, ne bi čovek verovao da kod nas ima takvih trulih bogataša, a on i ume da živi baš kao pravi magnat. Zimi u malom bečkom dvorcu u Ulici Jakin, a leti po banjama; ovde provodi samo u proleće nekoliko meseci, i to kako, mili bože! Kvarteti iz Beča, šampanjac i francuska vina, sve prvo od najranijeg, najbolje od najboljeg!“ Ako bi mi time ugodio, rado će me tamo uvesti, jer on je (i pritom širok gest zadovoljstva

sobom) u prijateljskim odnosima sa gospodinom Kekešfalvom, ranijih godina je imao s njim i poslovne veze, i zna da on rado prima oficire; samo jedna njegova reč, i biću pozvan.

Zašto da ne? Čovek se prosto guši u ustajaloj žabokrečini takvog provincijskog garnizona. Poznaje iz viđenja već sve žene na korzu i na svakoj slamni i zimski šešir kao i svečanu i običnu haljinu; uvek jedno te isto. A poznaje iz gledanja i gnušanja i pse, i sobarice, i decu. Poznaje svu veštinu debele češke kuvarice u kasini, i postepeno mu se ogadio većito isti jelovnik u gostionici. Napamet zna svako ime, svaku firmu, svaki plakat u svakoj ulici, svaku radnju u svakoj kući, i svaki izlog svake radnje. Zna već, skoro tačno kao glavni kelner Eugen, u koji se čas u kafani gospodin sreski sudija pojavljuje, i da do prozora u levom uglu zauzme mesto, i da će tačno u četiri i trideset poručiti melanž, dok gospodin beležnik dolazi tačno deset minuta kasnije, u četiri i četrdeset, pa radi promene i zbog svog slabog stomaka pije čašu čaja s limunom, i uz večno istu virdžiniju priča iste viceve. Ah, čovek poznaje sva lica, sve uniforme, sve konje, sve kočijaše, sve prosjake u celoj okolini, pa i sam sebi već dodija. Zašto ne bi jedanput kidnuo iz tog zatvora. Pa onda, ono lepo devojče, one kao u srne smeđe oči! Izjavio sam, dakle, svome dobrotvoru (s prividnom ravnodušnošću, da se ne bih lakom pokazao pred tim uobraženim pilularom) da bi mi svakako bilo milo da se upoznam s porodicom Kekešfalva.

I zaista, valjani apotekar nije se razmetao. Već posle dva dana, šepureći se, s pokroviteljskim izrazom, doneo mi je u kafanu štampanu kartu na kojoj je bilo kaligrafski upisano moje ime i stajalo da gospodin Lajoš Kekešfalva poziva gospodina potporučnika Antona Hofmilera u sredu iduće nedelje u osam sati na večeru. Bogu hvala, ni ja nisam pao s duda i znam kako se valja ponašati u takvoj prilici. Odmah u nedelju pre podne navukoh svoju najbolju odoru, bele rukavice i lakovane cipele, nemilosrdno se izbrijah i na brkove kanuh koju kap kolonjske vode, pa se izvezoh da obavim pristupnu posetu. Sluga – star,

diskretan, u dobroj livreji – primi moju posetnicu i mrmljajući izvinjava se da će gospoda veoma žaliti što nisu videla gospodina potporučnika, ali oni su u crkvi. Tim bolje, pomislih, jer pristupne posete su najveći užas i u službi i van nje. Ja sam, svakako, izvršio svoju dužnost. A u sredu uveče ću onamo, i nadajmo se da će biti lepo. Do srede je, pomislih, u redu s Kekešfalvinima. Ali dva dana kasnije, dakle u utorak, iskreno se obradovah našavši u svojoj sobi povrnutu posetnicu od gospodina Kekešfalve. Besprekorno, pomislih, znaju šta je red. Odmah posle dva dana vratiti posetu meni, malom oficiru – ni general ne može poželeti veću pažnju i uvaženje. I sada se zaista s dobrim predosećanjem radujem večeri u sredu.

Ali odmah u početku umešao se neki vrag – čovek bi zaista morao biti sujeveren i više pažnje obratiti na male znake. Sreda, pola osam uveče, ja već spreman: najbolja uniforma, nove rukavice, lakovane cipele, pantalone oštro kao brijáč ispeglane, a posilni mi baš udešava nabore na kabanici i pregleda je li sve u redu (za to uvek upotrebljavam svog posilnog jer u mojoj loše osvetljenoj sobi imam samo malo ručno ogledalo), kad na vrata grunu ordonans. Dežurni oficir, moj prijatelj, konjički kapetan grof Štajnhibel, moli me da dođem u vojničku sobu. Dva ulana, verovatno trešteni pijani, posvađali se i na kraju jedan onoga drugog raspalio karabinom po glavi. I sada taj zvekan leži krvareći, bez svesti, otvorenih usta. Uopšte se ne zna da li mu je lobanja čitava. A pukovski lekar se izgubio na odsustvo u Beč, pukovnika nigde da nađu, pa je dobri Štajnhibel, u svojoj nevolji, dovraga, baš po mene poručio da mu pomognem. I sada, dok se on muči oko ranjenika, ja moram da sastavljam zapisnik i da na sve strane šaljem ordonanse da bi u kafani ili ma gde brzo pronašli civilnog lekara. Već je četvrt do osam, i vidim da se pre četvrt ili pola časa neću odavde izvući. Sto mu gromova, baš danas da se desi takva svinjarija, baš danas kad sam pozvan. Sve nestrpljivije pogledam na sat – ne mogu na vreme stići ako uzmoram samo još pet minuta ovde da se movam. Ali služba,

kao što su nam do srži utuvili, preča je od svake privatne obaveze. Dakle, ne smem da kidnem. Stoga učinih jedino moguće u ovoj blesavoj situaciji – poslah svoga momka fijakerom (ta me je šala stala četiri krune) do Kekešfalvinih, s molbom da mi izvine ako zakasnim, jer neočekivan službeni slučaj, i tako dalje i tako dalje. Srećom ta zbrka u kasarni ne potraja dugo, pojavio se sam pukovnik s jednim na brzinu pronađenim lekarom, i sada smedoh da se neprimetno izgubim.

Ali sad nova nezgoda: baš danas nema na opštinskom trgu nijednog fijakera, te moram da čekam dok po telefonskom pozivu ne stignu dvoprežna kola. I tako bi neizbežno, kad konačno prispeh u Kekešfalvin veliki hol, da duga kazaljka na zidnom satu stoji vertikalno nadole – tačno pola devet umesto osam, a u garderobi ogrtači nabučeni jedan nad drugim. A i po nešto zbunjenom licu slugе primećujem da sam s dobrim zakašnjenjem stigao. Neprijatno, neprijatno. Tako šta baš pri prvoj poseti!

Ipak sluga – ovog puta u belim rukavicama i fraku, u krutoj košulji i s krutim licem – umiri me saopštenjem da je moj momak pre pola časa doneo moju poruku, i odvede me u salon – četiri prozora, zidovi crvenom svilom obloženi, kristalni lusteri blešte, basnoslovna elegancija, nikada nisam video nešto otmenije. Ali, nažalost, ispostavi se da je potpuno prazan, a jasno čuh veseo zveket tanjira u susednoj sobi – nezgodno, nezgodno, odmah pomislim, oni već sede za stolom!

Ali ja se pribraha. Čim sluga otvori vrata na žleb, pristupih do praga trpezarije, oštro udarih petu o petu i poklonih se. Svi podigoše oči – dvadeset, četrdeset očiju, sve same nepoznate oči, ispituju zakasnelog, koji ne baš ispunjen samopouzdanjem stoji uokviren dovracima. Odmah se diže jedan stariji gospodin, bez sumnje domaćin, brzo ostavi servijetu, pa mi priđe i gostoljubivo pruži ruku. Nimalo ne izgleda taj gospodin Kekešfalva kao što sam ga zamišljao, ni najmanje kao seoski plemić s mađarskim brcima, punih obraza, gojazan i rumen od dobrog

vina. Iza zlatnih naočari, iznad sivih podočnjaka, klize pomalo umorne oči, ramena kao da su malo povijena unapred, glas je šaputav i prekidan kašljucanjem. Pre bi ga čovek držao za naučnika, po uskom nežnom licu koje se završava tankom belom bradicom. Mojoj nesigurnosti vanredno je godila neverovatna učtivost starog gospodina: ne, ne, on treba da se izvini, odmah mi upade u reč. Dobro on zna šta se sve može desiti na dužnosti, a od mene je bilo naročito lepo što sam ga izvestio; počeli su da večeraju samo zato što nisu bili sigurni da li ću doći. Ali sad treba bez oklevanja da zauzmem mesto. Kasnije će me već sa svima pojedinačno upoznati. Sada samo ovde – pritom me doprati do stola – to je njegova kći. Jedna poluodrasla devojka, nežna, bleđa, krhka kao i on, podiže pogled od razgovora, i dva siva oka stidljivo me okrznuše. Letimično videh usko, nervozno lice, i poklonih se, prvo njoj a zatim levo i desno skupno ostalima, koji su očigledno zadovoljni što ne moraju ostaviti nož i viljušku radi zametne ceremonije predstavljanja.

Prva dva-tri minuta osećam se još dozlabora nelagodno. Nema nikoga iz puka, nijednog druga, ni poznanika, pa čak nikoga od uglednih građana – isključivo stran, sasvim stran svet. Kanda su uglavnom veleposednici iz okoline sa svojim ženama i kćerima, ili državni činovnici. Ali samo građani, građani, nijedne uniforme sem moje! Bože mili, kako ću ja, nespretno, prezav, voditi konverzaciju sa ovim nepoznatim ljudima? Dali su mi, srećom, dobro mesto. Do mene sedi nestašno biće tamne puti, lepa nećaka, koja je onomad u poslastičarnici kanda ipak primetila moj zadivljeni pogled jer sada mi se osmehuje ljubazno kao starom poznaniku. Njene su oči kao zrna kafe, jer, zaista, kada se smeje, cvrči kao zrna kafe pri prženju. Ima zanosne, male prozračne uši pod gustom kosom – kao ružičaste ciklame usred mahovine, zamišljam. Ruke su joj gole, meke i glatke; čovek bi ih pod rukom osetio kao ljuštene breskve.

Prijatno je sedeti pored tako mile devojke, a njen izgovor vokala s mađarskim akcentom zanosi me toliko da sam skoro

zaljubljen. Prijatno je večerati u tako bleštavo svetloj odaji, za tako otmeno postavljenim stolom, sa livrejisanim slugom iza sebe, i s najlepšim jelima pred sobom. Pa i moja susedka s leve strane, koja, opet, s lakim poljskim naglaskom govori, čini mi se baš primamljiva, iako već donekle masivna. Ili možda to čini vino, zlatnosvetlo, pa kao krv tamno, a sada kao šampanj penušavo, koje odostrag sluga s belim rukavicama skoro rasipnički toči iz srebrnih ibrika i trbušastih boca. Vaistinu, valjani apotekar nije preterao. Kod Kekešfalvinih je kao na dvoru. Nikad još nisam tako dobro jeo, nikad ni sanjao da se može tako dobro, tako otmeno, tako obilno jesti. Pristižu sve ukusnija i dragocenija jela na neiscrpnim činijama: svetloplave ribe, ločikom krunisane i kriškama jastoga uokvirene, plivaju u zlatnim umokcima; ugojeni petlovi jašu na sedlu od naslagana pirinča; pudinzi plamte u zapaljenom plavom rumu; bombe šarolikog sladoleda tope se u slasti; voće, koje je verovatno pola sveta prešlo, grli se u srebrnim kotaricama. Nema kraja, nikako ga nema. Najzad još prava duga od likera, zelenih, crvenih, belih, žutih, i kao špargla debele cigare uz vanrednu crnu kafu.

Divna, čarobna kuća – blagosloven da je dobri apotekar – vedro, srećno, zvonko veče! Ne znam osećam li se nesputano i slobodno samo stoga što i ostalima desno, i levo, i naspram mene sijaju oči i ore se glasovi, što su i oni zaboravili svu otmenost, govore živo i zbrkano – tek, moje smetenosti nestade. Časkam bez i najmanjeg sapinjanja, udvaram se istovremeno obema susedkama, pijem, smejem se, gledam vedro i razdragano, i pokatkad se dotaknem lepih, golih ruku Ilone (tako se zove jedra nećaka), a ona mi to blago doticanje i omicanje, mada nije uvek slučajno, nikako ne uzima za zlo, jer i sama je, kao i svi mi, ovom raskošnom gozbom razdragana, zanesena, oslobođena.

Postepeno osećam – nije li tome ipak uzrok neobično divno vino, izmešani tokajac i šampanjac? – da me osvaja neka lakoća, koja se graniči sa raskalašnošću, čak i razuzdanošću.

Samo mi još nešto nedostaje da bih bio potpuno srećan, da bih se uzneo i zaneo. Nesvesno sam čeznuo za tim, a čarobno jasno mi postade sledećeg trenutka, kad iznenada, iz treće odaje, iza salona – sluga je neprimetno opet otvorio vrata na žleb – jeknu prigušena muzika, jedan kvartet, i baš muzika koju sam u duši želeo, muzika za igru, ritmičnu a i meku – valcer, sa dve violine uz setnu pratnju tamnog čela i prodorno upadanje oštrim stakatom sa klavira. Da, muzika, muzika, samo je ona još nedostajala! A možda i da zaigram jedan valcer, da se vinem, da poletim, da bih sa unutrašnjom lakoćom još veće blaženstvo osećao! I zaista, ova vila Kekešfalva mora da je čarobna kuća – treba samo poželeti, i želja je već ispunjena. Ustajemo i odmičemo stolice, pa po parovima prelazimo u salon, i ja odmah pružim Iloni ruku i opet osetim svežu i meku bujnu put, a kućni dusi već sve stolove uklonili i stolice duž zida poređali. Blista se gladak i čist smeđi parket, božanstveno klizalište za valcer, a iz susedne prostorije razgaljuje nevidljiva muzika.

Obratih se Iloni. Ona se smeje i razume. Njeno oko je već reklo „da“ i već se vrtimo, dva para, tri para, pet parova, po uglačanom parketu, dok smotreniji i stariji posmatraju i pričaju. Ja rado igram, čak i dobro. Lebdimo obvijeni, držim da nikada u svom životu nisam bolje igrao. Za drugi zamolih svoju drugu susetku; i ona odlično igra, i nagnut ka njoj udišem miris njene kose i lako se zanosim. Ah, ona divno igra, sve je divno, davno nisam bio tako srećan. Ne znam već šta bih. Osećam se lako, zanosno i blaženo mlado, i najradije bih sve zagrlio i svakome rekao nešto milo, nešto zahvalno. Vrtim se od jedne do druge, govorim i smejem se i igram, i zanet strujom svoje sreće ne osećam vreme.

Ali odjednom – slučajno pogledah na sat: pola jedanaest – setih se s užasom: igram, i pričam, i šalim se već skoro ceo čas, a još nisam, klipana, domaćinovu ćerku pozvao da igra! Igrao sam jedino sa svojim susetkama i dve-tri dame, i to baš s

onima koje mi se najviše sviđaju, a na domaćicu sam potpuno zaboravio! Kakav prostakluk, čak i uvreda! A sad brzo, mora se odmah popraviti!

Ali, na moj užas, ne mogu uopšte tačno da se setim kako devojka izgleda. Samo sam se, za tren oka, poklonio pred njom kad je već sedela za stolom; prisećam se samo nečega nežnog i krhkog, a zatim njenog brzog i radoznalog sivog pogleda. Ali kud se dela? Kao domaćinova kći tek nije mogla da ode. Uznemiren osmotrih sve žene i devojke duž zida: nijedna joj nije nalik. Najzad uđem u treću sobu, u kojoj muzika svira zaklonjena paravanom, i s olakšanjem odahnem: eno je gde sedi – sigurno, ona je to – nežna, tanka, u svojoj svetloplavoj haljini, između dve stare dame, u uglu budoara iza jednog kao malahit zelenog stola, na kome stoji plitka zdela sa cvećem. Uska glava malo pognuta kao da se sva predala muzici, i baš po žarkom crvenilu ruža uočavam kako se providno bledilo njenog čela belasa pod teškom kestenjastom kosom. Ali ne uzimam sebi vremena za dovoljno posmatranje. Bogu hvala, odahnem iz dna duše, kad sam je pronašao, te mogu još blagovremeno da popravim svoju grešku.

Prilazim stolu, muzika trešti, a ja se klanjam u znak ućtiva poziva za igru. Jedan čudan pogled iznenađeno gleda u mene, a usne ostadoše u po reči otvorene. Ali ni da se pomakne. Nije me razumela? Još jedared se poklonih, a moje mamuze tiho zveкнуše: „Smem li moliti, milostiva gospođice?“

Užasno je ono što se tada desilo. Napred nagnut gornji deo tela jednim se trzajem ispravi kao da bi da izbegne udarac, talas krvi jurnu u blede obraze, dotle otvorene usne čvrsto se stisnuše, i samo još oči nepokretno zure u mene, s takvim izrazom straha kakav još nikad u životu nisam sreo. U sledećem trenutku zadržta celo zgrčeno telo. Izdiže se obema rukama oduprta o sto, tako da zdela na njemu stade kloparati i zvečati, i u isto vreme pade s fotelje na pod nešto tvrdo, drvo ili metal. Stalno se čvrsto drži za sto koji se ljulja, neprestano se trese ovo

detinje telo, ali ona ipak ne beži, samo se još očajnije grčevito drži za tešku stonu ploču. I neprestano se potresa, neprekidno podrhtava, od zgrčenih šaka sve do kose. A onda najednom izbi jecaj, divlji, nagonski, kao prigušen krik.

Ali već joj priđuše obe stare dame zdesna i sleva, već drže, miluju, maze, umiruju drhtavu jadnicu, već joj blago od stola odvajaju zgrčene šake, i ona pade u naslonjaču. Ali plač ne prestaje, možda je još žešći, neprestano navire, u navalama, kao krvoliptenje, kao vrelo povraćanje. Ako muzika iza paravana (koja sve to nadvikuje) samo na časak prestane, jecanje će se čuti u dvorani gde igraju.

Ja stojim, sluđen, zaplašen. Šta – šta se desilo? Bepomoćno gledam kako se obe stare dame trude da umire rasplakanu devojkicu, u kojoj se probudio stid te glavom klonu na sto. Ali nailaze sve nove navale jecanja, val za valom, celim telom sve do ramena, i pri svakom naglom jecanju zazveči i posuda na stolu. A ja stojim bepomoćan, s ledenim udovima, gušen od okovratnika kao od vrelog konopca.

„Oprostite“, najzad poluglasno promucah u prazan vazduh, dok se obe žene bave oko rasplakane devojkice i nijedna ni da me pogleda, pa sav se zanoseći odem natrag u dvoranu. Tu kanda niko nije još ništa primetio. Parovi se burno vrte, a oko mene sve se okreće i osećam da se moram osloniti o dovratak. Šta se to desilo? Jesam li ja šta počinio? Da, da, mili bože, tako je, za večerom sam mnogo i brzo pio, pa se ošamutio i neku glupost učinio!

Muzika prestade, parovi se razdvajaju. Sreski načelnik pokloni se i ostavi Ilonu, a ja odmah jurnuh k njoj i skoro silom je, začuđenu, odvukoh u stranu: „Molim vas, pomozite mi! Za ime boga, pomozite, objasnite mi!“

Očigledno je mislila da sam je do prozora privukao da bih joj nešto veselo prišapnuo, jer pogled joj se naglo ukruti: verovatno sam u ovom uzrujanju izazivao samllost ili strah. Sa isprekidanim uzbuđenjem sve joj ispričah. Na moje čuđenje, i ona se, kao i ona devojkica, sa istim užasom u očima obrecnu:

„Jeste li poludeli...? Zar ne znate...? Niste videli...?“

„Ne“, promucah smrvljen ovim novim i takođe nerazumljivim užasavanjem. „Šta video...? Ništa ne znam. Pa danas sam prvi put u ovoj kući.“

„Zar niste приметili da je Edita... oduzeta...? Niste videli njene jadne ubogaljene noge? Pa ona ne može ni dva koraka da makne bez štaka... a vi... vi svir...“, brzo proguta reč srdžbe „... pozvali ste siroticu da igra... o, užasno, odmah moram k njoj...“

„Ne“, u očajanju zgrabih Ilonu za mišku, „samo za časak, za jedan časak... Morate me kod nje izviniti. Nisam mogao ni da slutim... video sam je samo za stolom, tek na jedan tren... molim vas, objasnite joj...“

Ali Ilona s gnevним pogledom oslobodi svoju ruku i već otrča. Ja ostadoh, stegnuta grla, s gađenjem u ustima, na pragu salona koji se vrti, i žamori, i brblja, sa svetom (meni odjednom nepodnošljivim) koji neusiljeno ćaska, smeje se, i mislim: još pet minuta, i svi će znati za moju neotesanost. Još pet minuta, i onda će me sa svih strana napipati i ispitivati podrugljivi, pokudni, ironični pogledi, a sutra će u celom gradu stotine usta da mljackaju i toroču šireći gest o mojoj gruboj nespretnosti. Mlekarice će je već u rano jutro ostaviti pred kućnim vratima, a zatim će posluga naširoko da je razglaba u svojim odajama i da je prenosi u kafane i zvanja. Sutra će već i u mom puku znati.

U tom času ugledah, kao kroz maglu, oca. Sa izrazom izvesne potištenosti – zna li on već? – dolazi koso kroz salu. Ide li k meni? Ne. Samo da njega sada ne sretnem! Najednom me uhvati paničan strah od njega i od svijuu. I ne znajući zapravo šta činim, krenuh posrćući ka vratima koja vode u hol, napolje iz ove paklene kuće.

„Gospodin potporučnik želi već da nas napusti?“, začudi se sluga uz veoma ućtiv gest sumnje.

„Da“, odgovorih, i uplaših se čim mi se ta reč omakla s usana. Hoću li zaista da odem? U sledećem trenutku, pošto

mi je skinuo ogrtač s kuke, već mi je potpuno jasno da sada, ovim kukavnim bekstvom, činim novu, možda još neoprostiviju budalaštinu. Ali već je kasno. Ne mogu mu sada iznenada vratiti ogrtač, ne mogu natrag u dvoranu, jer on mi uz odmeren naklon već otvara vrata. I tako se odjednom našoh pred tom stranom, prokletom kućom. Sveži vetar hladi mi lice, a srce gori od stida i dah se steže kao u davljenika.

S tom kobnom budalaštinom počela je cela stvar. Sada, kad smiren i sa razdaljine tolikih godina predstavim sebi tu bezazlenu epizodu kojom je započela čitava kob, moram priznati da sam potpuno nedužan upao u taj nesporazum; i najmudrijem i najiskusnijem mogao se desiti taj „gaf“ da oduzetu devojku pozove na igru. Ali tada, pod neposrednim uticajem prvog zaprepašćenja, smatrao sam sebe ne samo za nepopravljiva zvekana nego i za grubijana, pa i zločinca. Činilo mi se kao da sam bičem ošinio nevino dete. Sve se to moglo još popraviti prisebnošću. Ali ja sam nepopravljivo pokvario situaciju – toga sam postao svestan čim mi je pred kućom prvi talas hladnog vazduha zapljusnuo čelo – baš time što sam pobeo kao zlikovac, ne pokušavši da se opravdam.

Ne mogu opisati stanje u kom sam bio pred kućom. Muzika iza osvetljenih prozora je ćutala; verovatno su svirači samo napravili pauzu. Ali ja sam, u svom prenadraženom osećanju krivice, odmah grozničavo zamišljao da je zbog mene zastala igra, da se sada svi tiskaju u mali budoar da teše rasplakanu devojku, da svi gosti, i žene, i muškarci, i devojke, iza onih zatvorenih vrata jednodušno iskaljuju srdžbu na bezočniku koji je bogaljasto dete pozvao na igru, a zatim, počinivši pakost, pobeo. A sutra – znoj mi izbio, osetio ga hladna pod kapom – znaće i prepričavaće i raspredaće ceo grad moju sramotu. U mislima sam ih već video, moje drugove, Ferencu, Misliveca, a naročito Jožiku, prokletog šaljivdžiju, kako mi mljeskajući

prilazi: „No, Toni, lepo se ponašaj! Čim te pustiše s lanca, osramoti ceo puk!“ Mesecima će se još u oficirskoj menzi protezati to rešetanje i sprdanje; po deset i dvadeset godina se kod nas za drugarskim stolom preživa svaka budalaština koju je neko od nas jednom učinio, ovekoveči se svaka glupost, okameni svaka šala. Još i danas, posle šesnaest godina, priča se o konjičkom kapetanu Volinskom kako se posle povratka iz Beča hvalisao da je u Ringštrase upoznao groficu T. i odmah prvu noć proveo u njenom stanu, a posle dva dana novine su pisale o skandalu njene otpuštene sobarice, koja se u prodavnicama i avanturama hohštaplerski izdavala za groficu T., i povrh toga još morao se jadni Kazanova tri nedelje lečiti kod pukovskog lekara. Ko jedared ispadne pred drugovima smešan, taj zauvek ostaje smešan, oni ne zaboravljaju niti praštaju. I što sam više to zamišljao i predočavao, hvatala me je sve jača groznica besmislenih ideja. U tome času činilo mi se sto puta lakše da prstom napravim mali, slab potez na revolveru nego da idućih dana izdržim paklene muke, da bespomoćno očekujem da li drugovi već znaju za moju bruku i da li je iza mojih leđa već otpočelo veselo ogovaranje i došaptavanje. Dobro sam poznao sebe – nikako ne bih imao snage da izdržim čim bi jednom otpočelo podsmevanje, podrugivanje i prepričavanje.

Danas više ne znam kako sam tada stigao kući. Jedino se sećam da sam prvim pokretom naglo otvorio orman u kom je stajala boca sa šljivovicom za moje posetioce i da sam dva-tri puta po pola čaše za vodu sručio da bih se oslobodio grozne muke u grlu. Onda sam se, onako obučen, bacio na postelju i pokušao da razmišljam. Ali kao što cveće u staklenoj bašti naglo kao u tropima buja, tako i priviđenja u mraku. Zbrkana i fantastična izđikaju tamo na sparnom tlu u bleštave lijane koje čoveka guše, i brzinom sna stvaraju se i gone u pregrejanom mozgu najbesmislenije predstave užasa. Obrukan za ceo život, mislio sam, izopšten iz društva, ismejan od drugova, izvikvan od celog grada! Nikada više ne mogu izaći iz sobe, nikad se više